

УДК 376:373.0(477)
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-88-23

РЕСУРСНА СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

Удич Зоряна Ігорівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
u-z@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2124-2263

У статті визначено зміст поняття «інклюзивна компетентність учителя», яке передбачає його психолого-педагогічну, корекційну і реабілітаційну готовність (світоглядно-теоретичну підготовку) та здатність (сформованість мотивації і наявність практичного досвіду) здійснювати організацію інклюзивного середовища у класі, де навчаються учні з особливими потребами, що передбачає здійснення відповідного навчально-виховного процесу, взаємодію з усіма суб'єктами цього процесу

Також проаналізовано поняття «ресурси», яке застосовується в освітній сфері у різних інтерпретаціях. Авторка обґрунтувала функції, які здійснюють ресурси в інклюзивному освітньому середовищі. Серед них: превентивна, світоглядна, розвивальна, орієнтувальна, мотиваційна, іміджева, споживча, здоров'язберігальна, організаційна, комунікативна, рекреаційна, тимбілдінгова. Розроблено класифікацію ресурсів, необхідних для функціонування загальноосвітнього закладу з інклюзивною формою навчання, за функціональним підходом. До її складу увійшли чотири основні групи ресурсів: ціннісноформувальні, людські, електронні та фізичні. У межах кожної із запропонованих груп виділено також внутрішні та зовнішні ресурси для більшої конкретизації та деталізації. Перші – це ресурси, якими може володіти загальноосвітній заклад, а другі – ті, які визначають, впливають на шкільну політику та можуть надавати підтримку, створити необхідні умови, доповнити чи розширити освітні послуги, що пропонує заклад.

Як результат досліджуваної теми, запропоновано до науково-практичного застосування також поняття «ресурсна компетентність педагога» із наступним тлумаченням: це його здатність виявляти, продукувати, залучати та застосовувати ресурси, необхідні для ефективного функціонування інклюзивного освітнього середовища. При цьому у статті визначено зміст запропонованих у тлумаченні дієслів: виявляти, продукувати, залучати, застосовувати.

Ключові слова: педагогічний працівник загальноосвітнього закладу, інклюзивна компетентність, ресурсна компетентність педагога, ресурси освітнього середовища, інклюзивне середовище загальноосвітнього закладу, ресурси школи з інклюзивною формою навчання.

RESOURCE COMPONENT OF INCLUSIVE COMPETENCE OF THE TEACHER IN GENERAL EDUCATION ESTABLISHMENT

Udych Zoriana Ihorivna,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Docent Department of Pedagogy and Management of Education
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University
u-z@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2124-2263

This article is a result of the study regarding the problem of training future teachers in Ukraine to work in conditions of inclusion. The article clarifies the concept of «inclusive competence» as a psychological, pedagogical, correctional and rehabilitative readiness and ability to organize an inclusive environment in the classroom, where pupils with special needs study, which involves the implementation of an appropriate educational process, and interaction with all the subjects of this process. Also, for the first time, there was proposed the content of the concept of «resource competence of a teacher» – it is his ability to identify, produce, attract and use resources necessary for the effective functioning of an inclusive educational environment. Therewith, this article defines in details the content of proposed verb interpretations: to identify, to produce, to attract, to apply. The main pedagogical workers of the educational establishment with an inclusive form of education are: school administrators (director, his deputies), teachers, a psychologist, a social pedagogue, teacher assistants and school children assistants.

The concept of «resources», which is used in the educational sphere in various interpretations, was also analyzed. It was found that differences in the interpretation of this concept were still complicated by the general understanding and proper application of different types of resources in science and practice. The analysis of the resources necessary for the implementation and functioning of a general education establishment with an inclusive form of education was performed in the study. Their classification is proposed on the basis of the functional approach: spiritual, human, electronic and technical, which are divided into two groups – internal and external resources. There is also grounded a number of functions that perform the resources of an inclusive educational environment. They include: preventive, worldview, developmental, orientational, motivational, image, consumer, healthcare, organizational, communicative, recreational, teambuilding components. The classification of resources has been developed, which are necessary for the functioning of a comprehensive educational institution with an inclusive form of education, based on a functional approach.

Further research problems are the development of a model for the formation of inclusive competencies in future teachers, in particular, the resource one; definition of a system of criteria and indicators, levels of readiness to carry out pedagogical activities in a general educational establishment with an inclusive form of education.

Key words: *pedagogical worker of the educational establishment, inclusive competence, resource competence of a teacher, resources of an inclusive environment, inclusive environment of the general educational institution, resources of school with inclusive form of education.*

Постановка проблеми. Реорганізація освітньої галузі в Україні, зокрема впровадження інклюзивної форми навчання, визначає нові підходи до складників професійної компетентності педагогів. Змінюється і зміст фахової підготовки майбутніх учителів, результатом якої має стати інклюзивна компетентність учителя. Саме поняття «інклюзивна компетентність» ще не усталене у науковій термінології та потребує уточнення для подальшого визначення його складників. У попередніх розвідках з'ясовано, що ресурси є визначальним фактором у функціонуванні інклюзивного освітнього закладу. Відповідно, педагоги мають володіти також ресурсною компетентністю, що є складовою професійної компетентності загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впровадження інклюзивної освіти в Україні останніми роками стали актуальними для багатьох дослідників. Зокрема, досліджуються такі проблеми: загальні аспекти організації інклюзивного освітнього простору (В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Сак, Н. Слободянюк, Н. Софій); дошкільна інклюзія (І. Білецька, Л. Білецька, О. Завальнюк); окремі аспекти підготовки майбутнього вчителя початкових класів до роботи з учнями з особливими потребами (В. Бондарь, Л. Гречко, М. Матвеева, С. Мирнова, Н. Назарова, В. Синьова, Л. Шипіцина); професійна підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти (І. Демченко, Є. Юсупова); організація навчально-виховного і корекційного супроводу в інклюзивному класі (О. Кулик, С. Литовченко, Ю. Найда, І. Супрун, О. Таранченко, В. Шнайдер, Г. Фінько) та ін. Однак детальний аналіз цих праць виявив недостатньо розкриті питання опису ресурсів для створення ефективного середовища в інклю-

зивному освітньому закладі та формування ресурсної компетентності педагога.

Мета статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні ресурсної складової інклюзивної компетентності педагогічного працівника загальноосвітнього закладу. З мети випливає необхідність вирішення ряду завдань: уточнити поняття «інклюзивна компетентність»; визначити категорії осіб, які можуть належати до педагогічних працівників інклюзивного загальноосвітнього закладу; класифікувати ресурси, задіяні у впровадженні інклюзії в освіті; розробити зміст поняття «ресурсна компетентність».

Виклад основного матеріалу дослідження. Про актуальність заявленої теми дослідження свідчить також і програма незалежного тестування фахових знань та умінь учителів початкової школи в контексті апробаційної сертифікації учителів в Україні. У розділі «Створення освітнього середовища» вперше виокремлено пункт «Інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами» (Наказ Міністерства освіти і науки України, 2019). На жаль, у ньому в показниках того, що вчитель має знати, розрізняти, розуміти, урахувати й аналізувати, не відображено ресурсної складової.

Насамперед визначимо зміст понять, які лежать в основі пропонованого наукового пошуку. Поняття «інклюзивна компетентність» ще не увійшло до академічних педагогічних праць, але вже є предметом досліджень. Так, найчастіше інклюзивну компетентність трактують як: а) необхідний обсяг знань і вмінь, утілених у здатності виконувати професійні функції, зважаючи на особливі потреби молоді, яка має вади здоров'я, та інтегрувати їх у середовище загальноосвітнього закладу, створюючи умови для розвитку й саморозвитку (Соловей, 2013); б) інтегральну характеристику

педагога (учителя, асистента), що впливає на здатність розв'язувати професійні завдання в умовах інклюзивного підходу до освітньої діяльності (П'ятакова, 2012). У попередніх дослідженнях ми вже пропонували під інклюзивною компетентністю учителя вважати його психолого-педагогічну, корекційну і реабілітаційну готовність (світоглядно-теоретичну підготовку) та здатність (сформованість мотивації і наявність практичного досвіду) здійснювати організацію інклюзивного середовища у класі, де навчаються учні з особливими потребами, що передбачає здійснення відповідного навчально-виховного процесу, взаємодію з усіма суб'єктами цього процесу (Удич, 2016: 416–417).

Також раніше було з'ясовано, що «інклюзивне середовище загальноосвітнього закладу» – це комплекс освітніх послуг середньої загальноосвітньої школи, який передбачає створення умов, сукупність впливів, способів і засобів, залучення необхідних зовнішніх ресурсів, фахівців інших галузей з метою формування в учнів необхідних компетентностей для подальшої життєдіяльності відповідно до їхніх потреб і можливостей (Удич, 2017: 131). Згідно зі ст. 20 Закону України «Про освіту» заклади освіти зі спеціальними та інклюзивними групами і класами повинні створювати умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей (Закон України «Про освіту», 2019). Умови передбачають створення такого середовища, яке б задовольняло освітні потреби всіх учасників едукативного процесу, а це передбачає залучення і застосування відповідних ресурсів.

Існує два загальноприйняті визначення ресурсу: 1) запас чого-небудь, який можна використати в разі потреби; 2) засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності. Під поняттям «ресурси» в контексті інклюзивної освіти найчастіше розуміють: особистісні ресурси учнів (індивідуальні потреби та можливості), координаційну групу фахівців (Шинкаренко, 2011: 22); педагогічні кадри школи (Ресурси, 2019); навчально-методичні матеріали (Інклюзивна освіта для дітей з інвалідністю в Україні, 2019); технічні ресурси (Колупаєва, 2009); облаштування фізичного середовища (Місюня, 2015).

Крім цих підходів, ми віднайшли ще такі поняття, що застосовуються у сфері освіти і стосуються ресурсів: *організаційні ресурси освіти* (підвищення ефективності роботи школи та її підрозділів за

рахунок формування раціональної структури, доцільного розподілу функціональних обов'язків, використання передових форм організації педагогічної та навчальної праці); *освітні веб-ресурси* (ресурси освітнього характеру, розміщені у веб-просторі мережі Інтернет; до них належать ресурси, підготовлені за спеціальною веб-технологією (веб-сторінка, веб-сайт, веб-портал) й інші електронні ресурси, що зберігаються на веб-серверах у вигляді різних форматів (текстового, графічного, архівного, аудіо- та відеоформатів і т. д.); *інформаційні ресурси* (документи і масиви документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, депозитаріях, музейних сховищах і т. ін.); *електронний освітній (навчальний) ресурс* (навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами); *відкриті освітні ресурси* (загальна назва для усіх освітніх засобів, до яких є повністю відкритий доступ завдяки безкоштовній ліцензії або переведення їх у суспільне надбання та створення доступу до таких ресурсів за допомогою інформаційних і комунікаційних технологій) (Вікіпедія, 2019).

Різноманіття підходів до з'ясування поняття «ресурсів» у сфері освіти, зокрема інклюзивної, відсутність чіткої її класифікації свідчить про нерозробленість цього питання і недостатню увагу з боку науково-педагогічної спільноти. Саме ресурсний підхід є одним із визначальних у формуванні інклюзивного середовища загальноосвітнього закладу, інклюзивних компетентностей педагогів.

С. Гайдукевич у своїх працях акцентує увагу на трьох типах таких ресурсів: 1) ресурси, що забезпечуються за рахунок привнесення у середовище спеціальних об'єктів і дозволяють формувати у дитини різноманітні знання та вміння компенсаторного характеру або обмежувати небажані дії; 2) ресурси, що з'являються за рахунок модифікації (адаптаційних змін) вже наявних об'єктів у навколишньому середовищі, яке оточує дитину; 3) ресурси, що сприяють оптимізації взаємодії дитини з різноманітними об'єктами (Гайдукевич, 2007).

Оскільки предметно-просторове середовище складається з ресурсів, вважаємо за доцільне взяти за основу

виділені й обґрунтовані нами функції у попередньому дослідженні. Вважаємо, що серед функцій, які здійснюють ресурси інклюзивного освітнього середовища, є: *превентивна* – вироблення в учнів стійкості до негативних впливів соціального оточення (зокрема булінгу), профілактика та корекція асоціальних проявів у їх поведінці, надання завчасної допомоги та захисту; *світоглядна* – формування ціннісних, мольних духовних, естетичних установок; *розвивальна* – формування мисленнєвих операцій, уяви, фантазії, життєвих компетентностей; *орієнтувальна* – надання інформації про можливості середовища, переміщення у просторі закладу, доступного для цього обладнання, повідомлення правил та етикету взаємодії учасників закладу, вимог до поведінки з предметами; *мотиваційна* – стимулювання до взаємодії усіх учасників освітнього закладу, самовираження, самопрезентації, здійснення особистого внеску у досягнення школи; *іміджева* – створення первинного уявлення про особливості освітнього закладу; *здоров'язберігальна* – збереження психофізичного й емоційного здоров'я учнів і педагогів; *організаційна* – створення умов для проведення навчального процесу та виховних заходів; *споживча* – вільний доступ до всіх предметно-просторових рішень і можливість довільного користування ними усіма учасниками освітнього закладу; *комунікативна* – налагодження комунікації між усіма суб'єктами едукативного процесу освітнього закладу; застосування різних засобів комунікації; *рекреаційна* – забезпечення умовами якісного дозвілля, відпочинку, психофізичного відновлення (Удич, 2018: 88–89); *тімблдінг* (*team building*) – формування ефективної мультидисциплінарної команди фахівців, котрі здійснюють супровід учнів із освітніми потребами; виявлення і реалізація особистісного потенціалу фахівців команди; формування здатності швидко приймати командні рішення в критичних і нестандартних ситуаціях (Нікіфорова, 2012).

Таким чином, запропоновану класифікацію здійснено за функціональним підходом. Вважаємо за доцільне розширити попередню надану класифікацію, додавши до неї ціннісноформувальні ресурси (Удич, 2016: 91–92). У кожній групі виділяємо додатково внутрішні ресурси (ті, якими може володіти загальноосвітній заклад) і зовнішні (ті, які визначають, впливають на шкільну політику та можуть надавати підтримку, створити необхідні умови, доповнити чи розширити освітні послуги, що пропонує цей заклад).

Аналіз усіх необхідних зовнішніх і внутрішніх ресурсів для функціонування загальноосвітнього закладу дозволив здійснити їх групування на ціннісноформувальні, людські, фізичні й електронні ресурси. У групі «ціннісноформувальні ресурси» об'єднані цінності, культурні надбання, характерні риси ментальності суспільства, у якому відбувається формування особистості школяра. Зазвичай під поняттям «людські ресурси» розуміють сукупність фахівців із необхідною для розв'язання поставлених цілей кваліфікацією. У групі «електронні ресурси» ми зосередилися на можливостях Інтернет-ресурсів та електронної шкільної мережі. Фізичні ж ресурси – це все, що оточує учнів у школі, поза нею, створює комфортне середовище, і засоби, які використовуються в едукативному та корекційно-розвивальному процесах.

Класифікація ресурсів загальноосвітнього закладу:

1. Ціннісноформувальні ресурси.

Внутрішні: корпоративна культура школи (проголошені цінності, групові норми, стилі вирішення конфліктів, рівень сприйняття «інакшості», діюча система комунікації, положення індивіда в колективі, прийнята символіка (традиції, гасла, ритуали, правила гри), філософія школи, етикет і правила взаємодії усіх суб'єктів, стереотипи поведінки, організаційний клімат, тип управління освітнім закладом, світоглядна позиція та ціннісна орієнтація усіх суб'єктів освітнього просу, їх емоційний інтелект); *зовнішні:* типи сімейного виховання, суспільна ментальність, духовно-моральні цінності суспільства, престижність педагогічної професії, державна ідеологія, рівень розвитку суспільства.

2. Людські ресурси.

Внутрішні: педагогічний колектив (менеджер освітнього закладу, учителі (у т. ч. спеціальні педагоги, асистенти учителів), індивідуальні ресурси учнів, батьки учнів освітнього закладу); спеціальні фахівці (психолог, медичний персонал, логопед, фізичний реабілітолог, соціальний педагог, обслуговуючий персонал та ін.); *зовнішні:* державні органи (державні органи управління освітою, органи соціального захисту населення); вузькопрофільні фахівці (медики конкретної спеціалізації, соціальний працівник, фахівці центрів раннього втручання); громадські інституції (громадські організації, благодійні фонди, волонтери, ресурсні центри інклюзивної освіти, будинки підтримального проживання).

3. Електронні ресурси.

Внутрішні: методичні засоби (навчально-методичні комплекси дисциплін, методичні розробки,

електронний документообіг); представницькі ресурси (сайт освітнього закладу, персональні блоги учителів); *зовнішні*: відкриті освітні ресурси, навчальні платформи для педагогів.

Фізичні ресурси. *Внутрішні:* **а)** предметно-просторове наповнення: архітектурна доступність школи (тактильна підлога, внутрішні пандуси, поручні, символічне та звукове інформування); функціональні приміщення (ресурсна кімната, кабінети окремих фахівців (психолога, логопеда, медперсоналу, спеціального педагога), кабінет реабілітації, басейн, тематичний музей, рекреаційна зона, душові кабінети, гардеробні, навчальні аудиторії); облаштування приміщень (парти, стільці, настінні дошки, вішалки, меблі для їдальні та лабораторій (фізики, хімії ін.), трибуни, стінки, книжкові шафи, дошки оголошень, індивідуальні бокси, м'які меблі для відпочинку); засоби і прилади навчання (об'єкти у натуральному вигляді або препаровані, діючі моделі, макети і муляжі, прилади і засоби для демонстрацій, графічні засоби, підручники і навчальні посібники, музичні інструменти); інформаційно-символічні засоби (графічні зображення, схеми розташування комплексів навчального закладу, карти приміщення, розклад уроків, дошка оголошень, декор, результати творчої діяльності учнів); **б)** технічні ресурси: засоби едукативного процесу (тактильна та інтерактивна дошка, навчальні прилади, комп'ютери, програвачі, шкільне радіо, діаскоп, мікроскоп, кодоскоп, реманент для роботи на пришкільній ділянці та ін.); засоби корекційно-розвивальної роботи (тренажери, обладнання ресурсної кімнати); засоби пересування (ескалатор, траволатор, ліфт, індивідуальні візки); засоби обслуговування (прилади освітлення та провітрювання, санітарна техніка); **в)** змістова складова освіти: курикулум (curriculum) (у т. ч. навчальний план; навчальні програми; навчальні підручники та посібники; план виховної роботи; індивідуальний план розвитку та ін.); нормативно правова документація. *Зовнішні:* **а)** предметно-просторова організація: облаштування пришкільної ділянки (зовнішні пандуси, зручний заїзд, автостоянка, відпочинкові зони); безбар'єрне середовище населеного пункту (доступний громадський транспорт, об'єкти соціального значення); **б)** технічні ресурси: транспорт (шкільний автобус, додатковий транспорт

для учнів та учителів з інвалідністю); індивідуальні компенсаторні засоби (інвалідні візки, протези, ортези, тростини, ходунки опорні, окуляри та ін.).

Ця класифікація не претендує на вичерпне й остаточне розкриття питання ресурсів загальноосвітнього закладу з інклюзивною формою навчання, однак відкриває перспективу підготовки педагогічних кадрів до реорганізації, модифікації, модернізації навчально-виховного процесу.

Таким чином, функції та різноманітність ресурсів, які прямо чи опосередковано впливають на якість надання освітніх послуг загальноосвітнім закладом, а також реформування освітньої сфери загалом, вимагають від сучасного педагога володіння ресурсною компетентністю. Аналіз науково-популярної літератури виявив, що поняття «ресурсна компетентність педагога» ще не виокремлене як необхідна складова педагогічної компетентності. У зв'язку з цим пропонуємо до обговорення такий зміст поняття «ресурсна компетентність педагога» – це його здатність виявляти, продукувати, залучати та застосовувати ресурси, необхідні для ефективного функціонування інклюзивного освітнього середовища. «Виявляти» передбачає уміння діагностувати рівень та обсяг задіяних і потенційних ресурсів; «продувати» – здатність самостійно та командно виготовляти ресурси (вироблення демонстративних чи ілюстративних засобів; укладання нової навчальної програми, посібника; застосування інноваційних форм і методів в едукативному процесі тощо); «залучати» – віднаходити необхідні ресурси та засоби їх використання; «застосовувати» – уміти користуватися різноманітними ресурсами, їх поєднувати, добувати з них необхідні корисні властивості.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, впровадження інклюзивної форми навчання передбачає організацію освітнього середовища на принципах доступності, універсальності, гнучкості, безпечності, інформаційності, зручності. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє педагог, який має володіти ресурсною компетентністю. У подальших наукових пошуках вважаємо за доцільне проаналізувати рівень інклюзивної компетентності, зокрема ресурсної, сучасних педагогів і розробити модель формування цієї компетентності у майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 січня 2019 р. № 33 «Про затвердження програми незалежного тестування фахових знань та умінь учителів початкової школи». URL: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/Nakaz_sertyfikatsiya_140119_33na-sajt.pdf (дата звернення: 08.01.2019).
2. Соловей Т.В. Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу освіти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 1 (7). С. 220–224.
3. П'ятакова Т.С. Розвиток інклюзивної компетентності вчителя: швейцарський досвід. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 1 (11). С. 93–98.
4. Удич З.І. Модель фахової підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного класу. *Освітній егоцентризм Георгія Філіпчука: зб.наук. пр. / упоряд.: Н. Ничкало, О. Боровік; НАПН України; Інститут пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. К.: А.М. Богданова, 2016. С. 416–417.*
5. Удич З.І. Середовищний підхід у впровадженні інклюзивної освіти в середній загальноосвітній школі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2017. № 3. С. 127–134.
6. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 08.01.2019).
7. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад : навчально-методичний посібник / під заг. ред. В.І. Шинкаренка. Київ, 2011. 96 с.
8. Ресурси. *Вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wik> (дата звернення: 07.01.2019).
9. Інклюзивна освіта для дітей з інвалідністю в Україні : Ресурси. URL: <http://education-inclusive.com/resources/> (дата звернення: 09.01.2019).
10. Колупаєва А.А. Інклюзивна світа: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
11. Місюня Л.В. Концепція універсального дизайну як важлива умова принципу доступності у системі інклюзивної освіти. *Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання : збірник матеріалів Всеукр. науково-метод. конференції (Кіровоград, 20–30 вересня 2015 р.)*. Кіровоград : Ексклюзив-систем, 2015. С. 264–269.
12. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 07.01.2019).
13. Гайдукевич С.Е. Средовой подход в инклюзивном образовании. *Инклюзивное образование: состояние, проблемы, перспективы* : материалы регионального семинара. Минск : Четыре четверти, 2007. С. 34–46.
14. Удич З.І. Формування предметно-просторового середовища інклюзивного освітнього середовища. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2018. № 1 (85). С. 85–96.
15. Нікіфорова Л.О., Білоконь Я.В. Тімблдинг як основа ефективного розвитку колективу. *Економічний простір*. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2012. № 59. С. 218–225.
16. Удич З. Інклюзивне середовище загальноосвітнього закладу: ресурсний аспект. *Освітні інновації:*

філософія, психологія, педагогіка : збірник наукових статей : у 2 ч. Суми : ОПЦьома С.П., 2017. Ч. 1. С. 88–92.

REFERENCES:

1. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 33 (14 sichnia 2019). Pro zatverdzhennia prohramy nezalezhnoho testuvannia fakhovykh znan ta umin uchyteliv pochatkovoї shkoly [On approval of the program of independent testing of professional knowledge and skills of elementary school teachers]. Retrieved from http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/Nakaz_sertyfikatsiya_140119_33na-sajt.pdf [in Ukrainian].
2. Solovei T.V. (2013) Zmistovni komponenty profesiinoї kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka inkliuzyvnoho zakladu osvity [Substantive components of the professional competence of a social worker of an inclusive institution of education]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina»*, 1 (7), 220–224 [in Ukrainian].
3. P'iatakova T.S. (2012.) Rozvytok inkliuzyvnoi kompetentnosti vchytelia: shveitsarskyi dosvid [Development of inclusive competence of a teacher: Swiss experience]. *Porivnialno-pedahohichni studii*, 1 (11), 93–98 [in Ukrainian].
4. Udych Z.I. (2016) Model fakhovoi pidhotovky maibutnykh pedahohiv do roboty v umovakh inkliuzyvnoho klasu [Model of professional training of future teachers to work in an inclusive class]. *Osvitnii ehotsentryzm Heorhiiia Filipchuka: zbirnyk naukovykh prats. (pp. 416-417)*. Kyiv: A.M. Bohdanova [in Ukrainian].
5. Udych Z.I. (2017) Seredovyshchnyi pidkhid u vprovadzhenni inkliuzyvnoi osvity v serednii zahalnoosvitnii shkoli [Environmental Approach To Introducing Inclusive Education In A Secondary General School]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: pedahohika*, 3, 127–134 [in Ukrainian].
6. Закон України «Про освіту». URL: (дата звернення: 08.01.2019). *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* [Law of Ukraine «On Education»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> [in Ukrainian].
7. Shynkarenko V.I. (2011) Indeks inkliuzii: zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad : navchalno-metodychnyi posibnyk [Index of Inclusion: a general educational institution: a teaching manual]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Resursy [Resources]. *Vilna entsyklopediia*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wik> [in Ukrainian].
9. Inkliuzyvna osvita dlia ditei z invalidnistiu v Ukraini : Resursy [Inclusive education for children with disabilities in Ukraine: Resources]. Retrieved from <http://education-inclusive.com/resources/> [in Ukrainian].
10. Kolupaieva A.A. (2009). Inkliuzyvna svita: realii ta perspektyvy : monohrafiia [Inclusive world: realities and perspectives: monograph]. Kyiv [in Ukrainian].
11. Misiunia L.V. (2015). Kontseptsiia universalnoho dyzainu yak vazhlyva umova pryntsyphu dostupnosti u systemi inkliuzyvnoi osvity [The concept of universal design as an important condition for the principle of accessibility in the system of inclusive education]. *Ideї humannoї pedahohiky ta suchasna systema inkliuzyvnoho navchannia : zbirnyk materialiv Vseukr. naukovo-metod. konferentsii'15)*. (pp. 264–269.) Kirovohrad : Eksklyuzyv-system [in Ukrainian].

12. Wikipediia: Vilna entsyklopediia [Wikipedia: Free Encyclopedia]. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org> [in Ukrainian].

13. Gaydukevich S.E. (2007) Sredovoy podhod v inklyuzivnom obrazovanii. Inklyuzivnoe obrazovanie: sostoyanie, problemy, perspektivy : materialy regionalnogo seminaru [The environmental approach in inclusive education. Inclusive education: state, problems, prospects: materials of a regional seminar]. (pp. 34–46.). Minsk : Chetyre chetverti [in Belarus].

14. Udych Z.I. (2018). Formuvannya predmetno-prostorovoho seredovyshcha inkliuzyvnoho osvitnoho seredovyshcha [Formation of the subject-spatial inclusive

educational environment]. *Osoblyva dytna: navchannia i vykhovannia, 1 (85), 85–96* [in Ukrainian].

15. Nikiforova L.O., Bilokon Ya.V. (2012). Timbilyndh yak osnova efektyvnoho rozvytku kolektyvu [Teambuilding as the basis for effective team development]. *Ekonomichnyi prostir. Dnipropetrovsk, 59, 218–225* [in Ukrainian].

16. Udych Z. (2017) Inkliuzyvne seredovyshche zahalnoosvitnoho zakladu: resursnyi aspekt [Inclusive environment of a comprehensive educational institution: a resource aspect.]. *Osvitni innovatsii: filozofia, psykholohiia, pedahohika : zbirnyk naukovykh statei, 1, 88–92*. Sumy [in Ukrainian].